

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ
پایان نامه برای دریافت درجه کاشناسی ارشد «M.A»
گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:
کارنامه سیاسی صدرالاشراف در دوره قاجار و پهلوی اول

استاد راهنما:
دکتر مهری ادریسی

استاد مشاور:
دکتر سکینه سعیدی

نگارش:
مریم سادات حسینی بای

تابستان ۱۳۹۰

بسمعه تعالی تعهد نامه اصالت رساله پایان نامه

اینجانب مریم سادات حسینی بای دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته/دکتری حرفه ای/ دکترای تخصصی در رشته تاریخ ایران دوره اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۳۱ از پایان نامه خود تحت عنوان کارنامه سیاسی صدرالاشراف در دوره قاجار و پهلوی اول با کسب نمره ۱۷/۷۵ و درجه بسیار خوب دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱) این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله، و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با این جانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی
امضاء و تاریخ

تشکر و قدردانی

سپاس خداوندگار حکیم را که با لطف بی کران خود، آدمی را زیور عقل آراست.

در آغاز وظیفه خود می دانم از زحمات بی دریغ استاد راهنمای خود، خانم دکتری مهری ادریسی، صمیمانه

تشکر و قدردانی کنم که قطعاً بدون راهنمایی های ارزنده ایشان، این پژوهش به انجام نمی رسید. از خانم

دکتر سکینه سعیدی که زحمت مطالعه و مشاوره این پژوهش را تقبل فرمودند و در آماده سازی این رساله

اینجانب را مورد راهنمایی قرار دادند، کمال امتنان را دارم.

واز دوست مهربانم مهندس آزاده علاء الدینی و سرکار خانم زهرا قبادی که در جمع آوری این پژوهش اینجانب را یاری نمودند، متشکرم و قدردان زحماتشان هستم.

و در پایان از همکاری پرسنل کتابخانه دانشگاه آزاد شاهرود، کتابخانه های استان گلستان، کتابخانه ملی و سازمان اسناد تهران و کتابخانه مجلس شورای اسلامی و سازمان اسناد مجلس شورای اسلامی که در جمع آوری مطالب با اینجانب همکاری نمودند، کمال تشکر را دارم.

مریم سادات حسینی بای
شهریور ۱۳۹۰

تقدیم به :

با نهایت احترام این تحقیق را به پدر و مادر عزیز و مهربانم که سالها تلاش و جدیت نمودند تا به این درجه از تحصیل نائل گردم تقدیم می نمایم

چکیده :

این پژوهش با پرداختن به زندگی و کارنامه سیاسی محسن صدر قصد دارد، تا شرایط روزگار حیات وی و تحولات ایام کاری او را هم به بحث بکشاند و با استفاده از شیوه پژوهش از طریق جمع‌آوری و پالایش اطلاعات و اسناد مربوط به زندگی سیاسی صدر، روند پیشرفت سیاسی وی و عوامل این پیشرفت و فعالیت‌های وی در زمان سمت‌های مختلف، چه مشکلاتی پیش روی صدر بوده و چه عاملی باعث شد صدر در مناسب دوره قاجار و پهلوی اول و دوم نفوذ یابد و عواملی در ناکامی صدر الاشراف در مراحل کاری وی نقش داشته است و این که چه عوامل در ترقی و سقوط صدر الاشراف در دوران حیاتش نقش داشته است به بحث بکشاند، و با استفاده از شیوه پژوهش نظری و اسنادی و پس از تامل در نگاشته‌ها و اسناد گوناگون به تحلیل در باب چگونگی فراز و فرود یکی دیگر از رجال سیاسی کشور بپردازد.

کلید واژه:

سید محسن صدر (صدر الاشراف)، قاجار، پهلوی اول، پهلوی دوم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	فصل اول : کلیات
۳	۱- بیان مسئله
۴	۱-۲ پیشینه تاریخ
۵	۱-۳ سوالات پژوهش
۵	۱-۵ فرضیه پژوهش
۶	۱-۶ اهداف تحقیق
۷	۱-۷ روش کار
۸	۱-۸ مشکلات پژوهش
۹	۱-۹ سازماندهی تحقیق
۱۰	فصل دوم : اوضاع سیاسی اجتماعی ایران در دوره پهلوی اول و پهلوی دوم تا سال ۱۳۳۸ ش
۱۱	۱-۲ اوضاع سیاسی اجتماعی ایران در دوره پهلوی اول
۱۵	۲-۲ تاریخ تحولات سیاسی ایران بعد از سقوط رضاه شاه
۱۹	۲-۳ تحولات سیاسی ایران در دوره پهلوی دوم تا سال ۱۳۳۸ ش
۲۵	فصل سوم : شرح حال خاندان صدرالاشراف (سید محسن صدر)
۲۶	۳-۱ شرح حال خاندان پدری صدرالاشراف
۲۸	۳-۲ ولادت و کودکی صدر
۳۰	۳-۳ ازدواج صدرالاشراف
۳۰	۳-۴ نزدیکی به خاندان سلطنتی قاجاریه
۳۳	۳-۵ ورود صدر به دادگستری
۳۵	۳-۶ همکاری با مشیرالدوله
۳۶	۳-۷ ماموریت به گیلان
۳۷	۳-۸ مقامات دولتی دوره پهلوی اول
۳۷	۳-۹ مقامات و مناسبات دولتی صدر در دوره پهلوی دوم
۳۹	۳-۱۰ درگذشت صدر
۴۱	فصل چهارم : حیات و فعالیت های اداری و سیاسی صدرالاشراف
۴۲	بخش اول : از قضات تا صدارت
۴۲	۴-۱-۱ صدر در دادگستری

۴۴	۲-۱-۴ قاضی باغشاه
۴۶	۳-۱-۴ همکاری با مشیرالدوله
۴۷	۴-۱-۴ ماموریت به گیلان
۵۰	۵-۱-۴ ماموریت صدر به آذربایجان
۵۱	۶-۱-۴ ماموریت به رشت در دوره رضاه شاه
۵۲	۷-۱-۴ متحدشدن لباس مردان و ماجرای کشف حجاب
۵۴	۸-۱-۴ مدعی العمومی کل ایران
۵۶	۹-۱-۴ نمایندگی در سه دوره مجلس شورای ملی
۵۷	۱۰-۱-۴ وزارت دادگستری در کابینه سهیلی
۵۸	۱۱-۱-۴ نخست وزیری صدر
۶۶	۱۲-۱-۴ قیام افسران خراسان
۷۲	۱۳-۱-۴ قیام آذربایجان
۷۷	۱۴-۱-۴ کناره گیری صدر از نخست وزیری
۸۰	بخش دوم : ریاست مجلس سنا و سالهای آخر زندگی
۸۱	۱-۲-۴ سفر به کشورهای عربی
۸۱	۲-۲-۴ انتصاب صدر به امیرالحاج
۸۳	۳-۲-۴ انتصاب صدر به استانداری خراسان
۸۵	۴-۲-۴ ماموریت حمل جسد رضا شاه از مصر به ایران
۸۶	۵-۲-۴ ریاست مجلس سنا
۸۹	۶-۲-۴ وفات
۹۰	فصل پنجم : نتیجه گیری
۹۱	۱-۵- نتیجه گیری
۹۴	سالمشمار زندگی صدر
۹۶	پیوستها
۱۲۳	منابع

فصل اول : کلیات

۱-۱- بیان مسئله

محسن صدر از جمله شخصیت‌هایی بود، که دوران پادشاهی، شش شاه را به چشم دید. صدر پیش از انقلاب مشروطه وارد صحنه شد و چون در جوانی سر پرشور داشت در حوادث سیاسی شرکت کرد. از آنجا که درباره محسن صدر مطالب کاملی در دست نبود و با توجه به علاقه نگارنده به بررسی اطلاعات شخصی رجال عصر پهلوی موضوع فوق برگزیده شد، و این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته شده است، با این همه در بررسی حوادث به اهم آنها توجه شده و از پیشامدهای کم ارزش یا کمتر تاریخ ساز دوری شده است. هدف، بررسی زندگانی و پیشینه فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی محسن صدر معروف به صدر الاشراف به عنوان یکی از بازیگران عصر سیاسی ایران در حد فاصله مشروطیت تا پهلوی دوم و تحلیل نخست وزیری و نتیجه گیری درباره سمت های مختلف صدر، و ارتباط او با محافل و رجال آن دوران است.

۲-۱- پیشنهاد تاریخی:

درباره موضوع این پایان نامه، کتاب نزدیک به موضوع، خاطرات خود صدر الاشراف بوده است.

- کتاب خاطرات صدر الاشراف، از نظم منطقی برخوردار نیست، و به حواشی زیاد پرداخته شده است.

- کتاب شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲، ۱۳، ۱۴ هجری اثر مهدی بامداد، که به شرح حال رجال این عصر پرداخته است. در این کتاب دو جلدی به رجال عصر رضا شاهی توجه کمتری شده و بیشتر به رجال قبل و بعد از دوره رضا شاه پرداخته است.

- کتاب تاریخ سیاسی بیست و پنج ساله ایران اثر غلام رضا نجاتی، از کودتای ۱۳۳۲ تا انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ را شامل می شود. همان طور که از نامش پیداست، تنها به ربع آخر این سده تاریخ می پردازد.

- کتاب هشت جلدی تاریخ بیست ساله ایران به قلم حسین مکی، که به دنباله تحولات این دوره می پردازد و به شرح و تفصیل دو دهه حکومت و سلطنت رضا شاه محدود می شود.

- کتاب نخست وزیران ایران از مشیرالدوله تا بختیار اثر باقر عاقلی، کتابیست که به شرح احوالات نخست وزیران ایران در یک برهه خاص زمانی اختصاص دارد، و می تواند مطالب بسیار ارزنده بی به پژوهشگران این حوزه ارائه دهد.

۱-۳- سوالات پژوهش:

- ۱- چه عاملی باعث شد که صدر در دوره پهلوی نفوذ یابد؟
- ۲- چه عاملی در ناکامی صدر الاشراف در مراحل کاری وی نقش داشت؟
- ۳- چه عواملی در ترقی و سقوط صدر الاشراف در دوران حیاتش نقش داشت؟

فرضیه پژوهش:

- ۱- صدر به دلیل ورود و استمرار فعالیت های سیاسی در دروه مشروطه توانسته بود، زمینه آشنایی و گرایش به سمت موقعیت های عالی را در دربار پهلوی داشته باشد.
- ۲- حضور صدر در دوره مشروطه به خصوص، قاضی باغ شاه، باعث سوء شهرت او در عصر مشروطه و نقش مهمی در ناکامی در دوره نخست وزیری وی داشته است.
- ۳- به نظر می آید جایگاه صدر در دوره قاجار و ورود در دوره پهلوی و روابطش با محافل سیاستگذار عصر پهلوی که نکات ناگفته و مبهم زیادی دارد، از جمله عواملی باشند که در ترقی و سقوط صدر در دراز مدت اثرگذار بوده است.

۴-۱- اهداف تحقیق:

اهداف این پژوهش به صورت علمی و براساس مدارک نوشتاری و استخراج داده‌های محققان علمی می‌باشد. انجام این تحقیق بررسی و کشف ماهیت، محافل تاثیر گذار سیاسی در طی دوره مشروطه به پهلوی را در برمی‌گیرد. انجام این تحقیق برای دانشنامه‌ها رجال سیاسی معاصر تاثیر گذار است.

۱-۵- روش کار:

الف: روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و براساس بررسی و مطالعه منابع و اسناد است و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز با توجه به نوع موضوع هدف بوده است. در واقع بین این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی است که به چگونگی و علل موارد مورد بحث پرداخته است و تصویری راستین از یک موضوع تاریخی را که با طرح و برنامه‌ریزی قبلی و مطالعات کافی به وجود آمده ارائه شده است.

ب: روش گردآوری اطلاعات:

شیوه اخذ داده‌های مورد نظر بر اساس روش کتابخانه‌ای استوار می‌باشد.

پ: ابزار گردآوری اطلاعات:

ابزار گردآوری داده‌ها شامل فیش بانکهای اطلاعاتی و منابع نوشتاری می‌باشد.

ث: روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

بررسی تحلیل داده‌ها و شواهد موجود در تطبیق و پالایش اطلاعات حاصل از پژوهش در فرایند این تحقیق کارساز خواهد بود.

۱-۶- مشکلات پژوهش:

در انجام این پژوهش و روند کارها، مشکلات چندی فرا روی کار نگارنده به وجود آمد از جمله:

عدم دسترسی آسان به اسناد مورد نیاز، چرا که شماری از اسناد غیر چاپی و هنوز فهرست نشده و یا به سهولت در اختیار محقق قرار داده نشد.

نگارنده با مجموعه متنوع و انبوهی از رخدادهای رو به رو شد که بررسی تنها بخشی از آنها می‌توانست خود موضوع یک رساله جداگانه باشد.

۱-۷- سازماندهی تحقیق:

این تحقیق در ۵ فصل گذشته نوشته شده که شامل مباحث زیر است:

فصل اول: کلیات تحقیق و محتوایی: بیان مساله، هدف تحقیق، پرسش‌ها و فرضیات و دیگر موارد مهم و لازم است که ضرورتاً در مقدمه می‌آیند.

فصل دوم: اوضاع سیاسی، اجتماعی ایران در دوره پهلوی اول و پهلوی دوم تا سال ۱۳۳۸ را مورد بررسی قرار می‌دهد.

فصل سوم: شرح حال خاندان صدر، شامل شرح حال پدر، عمو، و برادران و بخش بعدی آن شرح حال خود صدر تا زمان مرگش است.

فصل چهارم: بخش اول شامل قضاوت و صدارت، صدر می‌شود و بخش دوم شامل سالهای ریاست سنا تا سالهای آخر زندگی صدر را در برمیگیرد.

فصل پنجم: در پایان نیز نتیجه‌گیری و روزشمار زندگی صدر و در آخر پیوستها و منابع را شامل می‌شود.

فصل دوم:

اوضاع سیاسی، اجتماعی ایران در دوره پهلوی

اول و پهلوی دوم تا سال ۱۳۳۸

۲-۱- اوضاع سیاسی، اجتماعی ایران در دوره پهلوی اول:

سرنوشت نظام سیاسی ایران پس از انقلاب مشروطه با فراز و نشیب‌های بسیار رقم خورد و در فاصله کوتاهی به تغییر سلطنت از قاجار به پهلوی انجامید. مردم ایران هنوز طعم حکومت جدید را نجشیده بودند که ناخواسته درگیر مشکلات و عوارض جنگ جهانی شدند. فقر عمومی، ناامنی گسترده، مداخلات بیگانگان، تهدید استقلال و تمامیت ارضی کشور، اختلاف و دو دستگی نخبگان سیاسی، تحولات جهانی و زمینه‌های نابسامانی داخلی، سرانجام قدرت را از احمدشاه قاجار گرفته و به دست رضاخان میر پنج سپرد.^۱

روز نهم آبان ۱۳۰۴ باتصویب ماده واحده‌ای در مجلس شورای ملی ایران، رسماً انقراض سلسله قاجار اعلام شد احمدشاه قاجار آخرین پادشاه این سلسله در دو سال آخر عمر خود به خاطر از دست دادن تدریجی اکثر اختیارات خود رهسپار اروپا شده و زمام امور کشور را به رضاخان - سردار سپه و نخست وزیر- سپرده بود.

رضاخان در غیاب شاه روز به روز موقعیت خود را بیشتر تحکیم بخشید و در عین حال کوشید تا با تبلیغات گسترده‌ای علیه احمدشاه، او را نسبت به سرنوشت مملکت لاقید و بی‌اعتنا نشان دهد. عوامل رضاخان در شهرهای مختلف چنین تبلیغ می‌کردند که شاه علاقه‌ای به ایران ندارد و به دنبال عیاشی در فرنگ است. احمدشاه پس از تثبیت موقعیت رضاخان در ایران و به خصوص پس از رأی اعتمادی که با نیرنگ، توطئه و فشار در ۲۲ فروردین ۱۳۰۳ از مجلس گرفت، برای بازگشت به ایران تردید داشت. اما در نهایت تصمیم به بازگشت به ایران و حفظ سلطنت گرفت.

هنگامی که انگلیسی‌ها از تصمیم شاه برای عزیمت به ایران مطلع شدند نزد او رفتند و ضمن مبالغه در اوضاع آشفته ایران، صلاح او را در این دانستند که تامدتی از رفتن به ایران چشم‌پوشد تا رضاخان بتواند امنیت لازم را برای حضور شاه در کشور فراهم آورد. انگلیسی‌ها قیام شیخ خزعل را نمونه‌ای از عدم امنیت بر شمردند. احمدشاه که از واقعیات پشت پرده بی‌خبر بود، به راستی باور کرد که در گوشه و کنار کشور شورش‌هایی وجود دارد که حتی در صورت ورود وی به ایران ممکن است جاننش به خطر بیفتد. هرچه زمان توقف شاه در اروپا بیشتر می‌شد، تبلیغات طرفداران رضاخان مبنی بر این که شاه علاقه‌ای به سرنوشت ایران ندارد بیشتر می‌شد و مردم نیز کم و بیش این منفی‌بافی را باور می‌کردند. پس از سرکوبی شیخ خزعل و بعضی شورش‌های پراکنده و با توجه به امنیت نسبی که رضاخان به

۱- مدنی، سید جلال‌الدین، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۱، ص ۲۶.

كمك سرنیزه به وجود آورده بود، اعتبار او افزایش یافت. و در همین حال، بر اثر تبلیغات عوامل رضاخان، بدبینی نسبت به احمدشاه بیشتر می‌شد. هرچه مواضع رضاخان مستحکم‌تر می‌شد، تبلیغ علیه احمدشاه نیز گسترده‌تر می‌گشت. آرام آرام و با برنامه از پیش تعیین شده، تلگراف‌هایی از سوی فرماندهان نظامی و حکام بعضی ایالات به مرکز مخابره شد که عدم صلاحیت شاه را در ادامه سلطنت تاکید می‌کردند و خواستار سلطنت رضاخان بودند. درکنار این تلاش‌های زیرکانه، در میان مردم چنین شایع کردند که ممکن است احمد شاه بدون توجه به زحمات و کوشش‌های رضاخان، در صدد خلع او از نخست‌وزیری برآید و بار دیگر اوضاع سامان یافته کشور را آشفته سازد. مردم که از تشدید هرج و مرج در کشور بیم داشتند، با چنین شایعاتی به ادامه حکومت رضاخان تمایل می‌یافتند. به این ترتیب زمینه ذهنی بیشتری برای خلع احمدشاه فراهم می‌شد. تبلیغات رضاخان و طرفدارانش به اندازه‌ای بود که شخصیت‌هایی چون مدرس نیز نتوانستند اقدامی در خنثی سازی آن انجام دهند^۱.

پس از آن که طرفداران انگلیس اذهان عمومی را به سود رضاخان هدایت کردند، سرانجام در نهم آبان ۱۳۰۴، ماده واحده‌ای به صورت طرح تقدیم مجلس شد که در آن خلع قاجاریه از سلطنت و سپردن حکومت موقت به رضاخان خواسته شده بود. این ماده واحده در همان روز طرح، در مجلس تصویب شد. ۱۰ روز پس از خلع احمدشاه از سلطنت، سفیر انگلستان نزد رضاخان رفت و طی یادداشتی از سوی دولت انگلستان حکومت وی را به رسمیت شناخت. فردای همان روز نیز سفیر شوروی نزد رضاخان رفته و به رسمیت شناختن حکومت او را توسط دولت متبوعش اعلام کرد. با این حمایت همه‌جانبه از سوی دولتهای بزرگ خارجی، رضاخان روز ۱۵ آذر ۱۳۰۴ مجلس مؤسسان را بانطق خود افتتاح کرد. این مجلس پس از يك هفته بحث، رضاخان را به پادشاهی ایران برگزید و سلطنت را در خانواده او موروثی کرد.

۲۲ آذر ۱۳۰۴، از سوی مجلس مؤسسان سلطنت دائمی در ایران به رضاخان و خانواده‌اش واگذار شد. این واگذاری دو هفته پس از اعلام انقراض سلسله قاجار و به دنبال تشکیل جلسه و تغییر اصول ۳۶، ۳۷، ۳۸ و ۴۰ متمم قانون اساسی صورت گرفت. خبر این انتصاب، روز ۲۳ آذر توسط میرزا حسن خان مشارالملك - وزیر خارجه وقت - به تمام سفارتخانه‌های ایران ابلاغ شد.

۲۴ آذر، رضاخان در مجلس شورای ملی حضور یافت و مراسم تحلیف به جایی آورد و روز ۲۵ آذر بر تخت سلطنت نشست، اما مراسم جشن تاجگذاری به اردیبهشت سال بعد

۱- آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب از مشروطه تا انقلاب اسلامی، ص ۱۴۶

موکول شد. روز ۸ بهمن همان سال نیز، فرمان ولیعهدی محمدرضا - فرزند ارشد رضاخان - صادر شد. رضاخان، روز چهارم اردیبهشت ۱۳۰۵ در تهران تاجگذاری کرد. در مراسم تاجگذاری وی که در کاخ گلستان برگزار شد، مقامات بلندپایه لشکری و کشوری، صاحب منصبان ارشد، اعیان، فئودالها، نمایندگان تجار و اصناف و برخی سفیران خارجی با لباس رسمی - جبه ترمه - شرکت داشتند .

رضاخان در سال‌های پس از تاجگذاری، به تدریج ماهیت اصلی خود را نشان داد و مخالفت عملی خود را با فرهنگ، سنن ملی و اسلامی مردم آغاز کرد. برقراری حکومت لائیک به رهبری آتاترک در ترکیه - ۱۳۰۷-، برقراری حکومت پادشاهی به رهبری محمد نادر^۳ در افغانستان - ۱۳۰۸- و مرگ احمد شاه - ۱۳۰۸- نیز رویدادهایی بودند که در افزایش حس قدرت و غرور رضاشاه و دوری جستن مرحله به مرحله وی از موازین دینی و فرهنگ اسلامی مردم نقش داشت. سفر سال ۱۳۱۳ ش. رضاخان به ترکیه و دیدار وی با آتاترک و مشاهده روند رو به بی‌حجابی و بی‌بندوباری در آن کشور، وی را تشویق به مقابله با حجاب زنان مسلمان ایران کرد. سرکوب خونین اعتراض مردم مشهد در صحن مسجد گوهرشاد - ۱۳۱۴ ش.-، کشف حجاب و مقابله با پوشش اسلامی زنان مسلمان ایران - ۱۳۱۵- جلوه‌هایی از نگرش رضاشاه به دین و اعتقادات اسلامی است.

رضاخان در ۱۳۱۶ ش، پیمان سعدآباد را با ترکیه، عراق و افغانستان و در چهارچوب اهداف منطقه ای امپراطوری بریتانیا امضا کرد. در این سال همچنین، روحانی مبارز سید حسن مدرس، توسط عوامل رضاخان به شهادت رسید. رضاخان در طول مدت سلطنت شانزده ساله‌اش اقدامات بسیاری در غربی‌سازی جامعه با شیوه دیکتاتوری مطلق انجام داد. وی در اواخر سلطنت به توسعه روابط با آلمان علاقه یافت. به همین دلیل، مقارن آغاز جنگ دوم جهانی، تعدادی از کارشناسان آلمانی در مؤسسات ایران مشغول به کار شدند. متفقین از ایران خواستند تا کلیه کارشناسان آلمانی را اخراج کنند. رضاخان به این اولتیماتوم بی‌توجهی کرد، بعد از این اولتیماتوم نیروهای نظامی انگلیس از جنوب و نیروهای شوروی از شمال وارد خاک ایران شدند^۱.

رضاخان با این که با حمایت مستقیم انگلیسی‌ها در اسفند ۱۲۹۹ کودتا کرده و قدرت را به دست گرفته بود، با آغاز جنگ دوم جهانی و پیشرفت سریع آلمان‌ها فرصت را غنیمت شمرده روابط سیاسی دوستانه‌ای با هیتلر برقرار کرد. البته این در حالی بود که ایران به طور

۱- الموتی، بازیگران سیاسی از مشروطیت تا سال ۱۳۰۷، ص ۲۲۲ تا ۲۲۵